



Cztery scenariusze dla Białorusi do końca 2022 roku

Spis treści

| | |
|-----------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 2 | Streszczenie |
| 3 | Przegląd scenariusz |
| 4 | Rozdział 1: metodologia |
| 5 | 1.1. Główne założenia |
| 6 | 1.2. Główne czynniki |
| 7 | 1.3. "Czarne łabędzie" |
| 7 | 1.4. Obszary zastosowania |
| 8 | Rozdział 2: Cztery scenariusze dla Białorusi w 2022 roku |
| 8 | „Stabilny marazm” |
| 11 | „Gorzka konsolidacja” |
| 14 | „Białożachstan” |
| 17 | „Przypadkowa przemiana” |
| 20 | Rozdział 3: Wnioski, szanse i zagrożenia |
| 20 | 3.1. Pożądane uwarunkowania |
| 20 | 3.2. Główne wnioski, szanse i zagrożenia |
| 23 | Rozdział 4: Rekomendacje |
| 23 | Cel nr 1: UE / Zachód stawia czoła kryzysowi białoruskiemu w oparciu o kompleksową strategię |
| 25 | Cel nr 2: Grupy obywatelskie, białoruskie społeczeństwo i demokratyczna opozycja na emigracji zachowują znaczenie i zdolność do działania |
| 26 | Cel nr 3: Rosja jest gotowa do nieformalnych konsultacji z Zachodem w sprawie Białorusi |
| 27 | Zespół redakcyjny |
| 28 | O projekcie |

Streszczenie

Raport przedstawia cztery możliwe scenariusze ustrojowe dla Białorusi do końca 2022 roku. Opierają się one na dwóch czynnikach, które zdecydują o wydarzeniach w kraju: poziomie mobilizacji społeczeństwa i tranzycji demokratycznej.

W raporcie zarysowano ramy dla możliwych alternatyw i przedstawiono wynikające z nich wnioski, szanse i zagrożenia. Raport proponuje także pożądane uwarunkowania dla rozwoju wydarzeń politycznych w ciągu najbliższych 12 miesięcy oraz rekomendacje służące ich osiągnięciu.

Na podstawie wniosków płynących z przedstawionych scenariuszy i zauważalnych dzięki nim trendów, autorzy rekomendują poszczególnym aktorom następujące cele na najbliższe 12 miesięcy:

- **Cel nr 1:** UE / Zachód stawia czoła kryzysowi białoruskiemu w oparciu o kompleksową strategię
- **Cel nr 2:** Grupy obywatelskie, białoruskie społeczeństwo i demokratyczna opozycja na emigracji zachowują znaczenie i zdolność do działania
- **Cel nr 3:** Rosja jest gotowa do nieformalnych konsultacji z Zachodem w sprawie Białorusi

Przegląd scenariuszy

„Stabilny marazm”

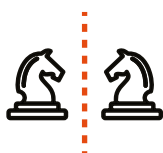


tranzycja demokratyczna: mała | mobilizacja społeczna: mała

Represje i brak perspektyw demokratyzacyjnych doprowadzają do społecznej apatii. Reżimowi udaje się umocnić swoją pozycję zapobiegając rozłatom i w aparacie państwowym, i wśród elit politycznych. Stąd władze uznają, że nie ma potrzeby niczego demokratyzować ani iść na inne ustępstwa wobec protestujących

Czarne łabędzie: brak

„Gorzka konsolidacja”



tranzycja demokratyczna: mała | mobilizacja społeczna: duża

Łukaszenka decyduje o nieorganizowaniu referendum w sprawie zmian w konstytucji. Zamiast tego postanawia doprowadzić do uchwalenia zupełnie nowej ustawy zasadniczej, a Białoruski parlament przyjmuje ją w sierpniu 2022. W związku z tym nie zachodzą żadne realne zmiany polityczne, które mogłyby z kolei wesprzeć tranzycję demokratyczną. Mobilizacja społeczna pozostaje, co prawda, wysoka, choć jedynie na małą skalę

Czarny łabędź: ważny opozycjonista (np. Wiktar Babaryka) choruje na COVID-19 i umiera w więzieniu

„Białozachstan”



tranzycja demokratyczna: duża | mobilizacja społeczna: mała

W obliczu gwałtownej eskalacji kryzysu migracyjnego, Łukaszenka zawiera osobne porozumienie z Polską, aby zmniejszyć napięcie z obu stron. Mobilizacja demokratów ponosi porażkę, a nowa konstytucja pozwala białoruskiemu przywódcy pozostać przy władzy na nowym superstanowisku. W ten sposób zostaje jednak wytyczona ścieżka prawna do wprowadzenia pluralizmu po ewentualnym odejściu Łukaszenki, choć nie wiadomo kiedy to się stanie.

Czarne łabędzie:

- Śmierć polskich strażników granicznych w starciu z młodymi migrantami na granicy polsko-białoruskiej
- Atak hakerski na infrastrukturę przeprowadzony przez grupę „Cyber Partyzanci”. W białoruskich szpitalach zostaje odcięty prąd, umierają pacjenci

„Przypadkowa przemiana”



tranzycja demokratyczna: duża | mobilizacja społeczna: duża

Łukaszenka zostaje odsunięty od władzy w drodze wewnętrznego przewrotu, który zaskakuje i Rosję, i Zachód. Aktorzy zewnętrzni od tej pory aktywnie wspierają przekazanie rządów w drodze negocjacji, a społeczeństwo znacząco się mobilizuje. Poszczególne grupy społeczne angażują się w transformacyjne pertraktacje, a przy okrągłym stole przygotowywane są wolne i sprawiedliwe wybory, zaplanowane na 2023 rok

Czarne łabędzie:

- Śmierć w areszcie grupy białoruskich urzędników, którzy usiłowali udaremnić fałszerstwa podczas referendum konstytucyjnego; domniemaną przyczyną zgonów są tortury
- Pogłoski o możliwej czystce w służbach mundurowych. Grupa funkcjonariuszy decyduje o przeprowadzeniu puczu przeciw Łukaszence. Są wśród nich oficerowie KGB i urzędnicy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych

Rozdział 1:

Metodologia

Niepodległa Białoruś doświadcza obecnie najpoważniejszego kryzysu politycznego w swojej historii i stwarza zagrożenie zarówno dla własnego społeczeństwa, jak i dla bezpieczeństwa europejskiego. Politycy, przedsiębiorcy i społeczeństwo obywatelskie – pomimo nieprzejrzystości i nieprzewidywalności znacznej liczby procesów wewnętrznych – powinni zatem poznać scenariusze, które mogą czekać Białoruś w najbliższej przyszłości.

Dwunastu ekspertów z Białorusi, Niemiec i Polski przez siedem tygodni (od września do listopada 2021) opracowało cztery warianty rozwoju sytuacji na Białorusi do końca 2022 roku. Raport nie ma jednak na celu przepowiadania przyszłości. Kreśli raczej ramy dla nieszablonowych rozwiązań; ma skłonić do przemyśleń na temat kierunków rozwoju wydarzeń, tendencji, szans i zagrożeń. Traktuje również o prawdopodobieństwie urzeczywistnienia się poszczególnych wariantów w przyszłości. Niniejsze opracowanie powinno pomóc w odpowiedzi na pytanie o to co mogłoby zakończyć obecny impas oraz jak lepiej przygotować się na przyszłość.

Wszystkie scenariusze spełniają kryterium prawdopodobieństwa i odpowiadają wyłącznie na pytanie o to, czy dany ciąg zdarzeń mógłby mieć miejsce – a nie czy rzeczywiście do niego dojdzie. Celem tego zabiegu było zrównoważenie rzeczywistych uwarunkowań i nowatorskich propozycji. Zamiast odtwarzać przeszłe trendy w formie nowych iteracji, zwiększających lub zmniejszających jedynie prawdopodobieństwo zaistnienia tych samych trendów w przyszłości, autorzy skupili się na kluczowych wydarzeniach, które mogą doprowadzić do jakościowej zmiany.

Pytanie badawcze sformułowano następująco:
„Jak będzie wyglądać system polityczny Białorusi pod koniec 2022 roku?”

Przedstawione scenariusze opierają się na dwóch czynnikach, które są motorem dynamiki politycznej w Białorusi, tj. na poziomie mobilizacji społecznej i demokratycznej tranzycji. Uwzględniono specyfikę białoruskiego systemu politycznego, aby opisać potencjał zmian wewnętrznych i kreowanych w ten sposób możliwości. Dzięki temu Białoruś nie została opisana w raporcie jako zaledwie przedmiot stosunków między UE a Rosją.

Struktura każdego ze scenariuszy jest następująca:

1. Ogólny zarys sytuacji
2. Opis drogi do przebycia pomiędzy dziś a końcem 2022 roku
3. Charakterystyka systemu politycznego Białorusi w 2022 roku i jego wpływ na sześć głównych obszarów
4. Podsumowanie – w formie zwięzłego opisu najważniejszych i najciekawszych wniosków, refleksji, a także konsekwencji podejmowanych dziś decyzji.

1.1. Główne założenia

Podgrupy ekspertów przeanalizowały obecną sytuację w Białorusi jeszcze przed przystąpieniem do pracy nad poszczególnymi scenariuszami. Wypracowano w ten sposób podstawowe pojęcia na temat jej ustroju, które posłużyły później jako punkty odniesienia. Autorzy stoją na stanowisku, że na dziś, **po pierwsze**, z punktu widzenia większości Białorusinów, złamana została od dawna ugruntowana umowa społeczna; **po drugie**, że Łukaszenka nie jest w stanie wygrać uczciwych i wolnych wyborów; **i po trzecie**, że reforma konstytucyjna to kamień milowy, który zdradza też przyszłe plany reżimu co do kształtu ustroju.

W perspektywie końca 2022 roku sformułowano zaś podstawowe założenia o następującej treści:

| | |
|-------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Spółeczeństwo | Szansa na to, że w 2022 roku odbędą się wolne i uczciwe wybory, jest niewielka. Równie mało prawdopodobne jest, że poprzednia umowa społeczna zacznie ponownie obowiązywać. Możliwe jednak, że pojawi się nowa, stawiająca na przetrwanie i bezpieczeństwo, a nie na dobrobyt i demokratyczne wartości. Białoruskie społeczeństwo pozostanie podzielone między zwolenników zmiany i status quo, włącznie z pracownikami sektora państwowego i strukturami władzy. Tymczasem zwolennicy przemian demokratycznych są zmuszani do emigracji, ludność nie ufa władzy, a prześladowania i represje raczej nie ustaną, jeśli tylko ludzie w dalszym ciągu będą wykazywali jakąkolwiek aktywność |
| Rosja | Rosja pozostaje najważniejszym czynnikiem zewnętrznym w kryzysie białoruskim. Kreml będzie wspierać Łukaszenkę tak długo, jak długo będzie on realizował jego interesy. Putinowska Rosja nigdy nie zaakceptuje demokratycznej transformacji wywołanej protestami. Białoruś – zarówno obywatele, jak i reżim Łukaszenki – nie jest z kolei zainteresowana budową wspólnych, białorusko-rosyjskich instytucji państwowych |
| Gospodarka | W 2022 roku stabilność gospodarcza zostanie zachowana i raczej nie dojdzie do krachu. Niestety, zdecydowanie można spodziewać się stagnacji |
| Reżim Łukaszenki | Reżim prześladowuje obywateli, aby kontrolować sytuację. Łukaszenka zapewnia sobie stabilizację dzięki lojalności służb. Zrobi wszystko, żeby utrzymać się u władzy, ponieważ zależy od tego jego osobiste bezpieczeństwo. Nie jest przygotowany na negocjacje w sprawie podzielenia się władzą ani na jej przekazanie. Procesy decyzyjne przebiegające w kręgach elit politycznych są nieprzejrzyste |
| Zmiana ustroju | Reforma konstytucyjna jest jednym ze wskaźników zmiany. Pokaże, czy reżim zamierza wprowadzić jedynie kosmetyczne reformy, czy może przygotowuje się do jakiejś formy przekazania władzy, np. po upływie kadencji Łukaszenki |

1.2. Kluczowe czynniki

Eksperti wskazali najistotniejsze siły i czynniki wpływające na białoruski ustrój teraz i pod koniec 2022 roku. Wzięli pod uwagę sytuację makroekonomiczną, wliczając w to budżet i stabilność finansową oraz sankcje. Zbadali oni również sytuację wewnętrzną, biorąc pod uwagę działania reżimu Łukaszenki, możliwe reakcje elit politycznych i prawdopodobieństwo przemian poprzez referenda oraz reformy konstytucyjne – lub ich brak. Autorzy zbadali także poziom samoorganizacji i mobilizacji społeczeństwa obywatelskiego oraz pojawiających się inicjatyw oddolnych, jak również geopolityczne zapatrywania Białorusinów. Wreszcie, wśród czynników zewnętrznych, przyjrzeni się relacjom Białorusi z Zachodem i Rosją, włączając w to stosunki gospodarcze, relacje Zachód-Rosja i rolę diaspory.

Po zidentyfikowaniu czynników politycznych, gospodarczych, społecznych i technologicznych, autorzy ułożyli ranking, w którym uporządkowali je pod kątem istotności oraz stopnia niepewności, biorąc pod uwagę to, co uznali odpowiednio za „**pewniki**” i za „**zmienne**”. Wzięto pod uwagę zarówno czynniki o decydującym znaczeniu, jak i te bardzo niepewne w najbliższej przyszłości. Są one kluczowe dla zrozumienia radykalnie różnych od siebie przebiegów poszczególnych scenariuszy.

Na potrzeby tej analizy, poniższe czynniki zostały wybrane jako najważniejsze i najbardziej nieprzewidywalne:

- Nastroje protestacyjne i poziom mobilizacji społecznej w Białorusi
- Działania Zachodu lub ich brak i ewentualna utrata zainteresowania międzynarodowej opinii publicznej
- Potencjał reform demokratycznych, włączywszy reformy konstytucyjne, zakładanie nowych partii politycznych i redystrybucję władzy
- Możliwość negocjacji w sprawie więźniów politycznych
- Kryzys migracyjny lub inne prowokacje
- Negocjacje między Zachodem a Rosją w sprawie Białorusi

Wybór czynników kluczowych

Na potrzeby tak sformułowanego eksperymentu myślowego wybrano ostatecznie dwa czynniki, które wydają się najważniejsze dla rozwoju sytuacji politycznej w przyszłości:

- **Skala mobilizacji społecznej** (od politycznej apatii do solidarnych i masowych protestów)
- **Skala tranzytu demokratycznej** (rozumiana jako reformy demokratyczne oraz ustępstwa reżimu na rzecz protestujących – lub ich brak)

Czynnik mobilizacji społecznej reprezentuje pragnienie zmian przez społeczeństwo, a czynnik tranzytu demokratycznej oznacza reakcję władz na demokratyczne postulaty. Wzajemne oddziaływanie na siebie tych dwóch kwestii zasadniczo definiuje prawdopodobne scenariusze rozwoju sytuacji politycznej w Białorusi do końca 2022 roku.

Ilustracja 1: Kompas scenariuszy



1.3. Czarne łabędzie

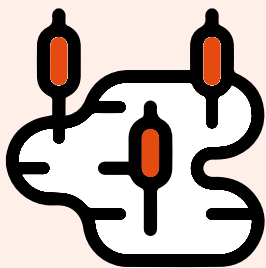
Wszystkie scenariusze uwzględniają ewentualność wystąpienia **„czarnego łabędzia”** 🦩. Czarne łabędzie to niezwykle rzadkie i nieprzewidywalne zdarzenia o poważnych konsekwencjach, które katalizują rozwój sytuacji i pokazują, jakiego rodzaju ewentualności mogą doprowadzić do radykalnej zmiany kontekstu.

1.4. Obszary zastosowania

Każdy scenariusz analizuje konsekwencje wzajemnego oddziaływania na siebie powyższych czynników w następujących obszarach:

1. Działania Rosji – zważając na jej znaczenie geopolityczne dla Białorusi i poziom jej udziału w białoruskiej polityce
2. Działania Zachodu – głównie polityka UE w stosunku do Białorusi
3. Działania reżimu Łukaszenki i politycznych elit
4. Działania zwolenników demokracji – opozycji politycznej i przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego, w kraju i na emigracji
5. Reakcje biznesu – tj. firm działających w Białorusi, jednak których właściciele pochodzą zarówno z kraju, jak i z zagranicy
6. Sytuacja na prowincji – będąca odzwierciedleniem ogólnej sytuacji społecznej, nieograniczonej tylko do stolicy i największych miast.


Rozdział 2: Cztery scenariusze dla Białorusi w 2022 roku



„Stabilny marazm”

tranzycja demokratyczna: mała
mobilizacja społeczna: mała

Represje i brak perspektyw demokratyzacyjnych doprowadzają do społecznej apatii. Reżimowi udaje się umocnić swoją pozycję zapobiegając rozłamom i w aparacie państwowym, i wśród elit politycznych. Stąd władze uznają, że nie ma potrzeby niczego demokratyzować ani iść na inne ustępstwa wobec protestujących

 Czarne łabędzie: brak

„Stabilny marazm”

tranzycja demokratyczna: ↓
mobilizacja społeczna: ↓

Opis sytuacji

Społeczeństwo jest w mobilizacyjnym dołku, a atmosfera apatii przypomina tę znaną z dotychczasowych rządów Łukaszenki. Protesty po wyborach w 2020 roku są już tylko kolejną nieudaną próbą obalenia autorytarnych rządów. Łukaszenka najwyraźniej i tym razem zdołał utrzymać władzę, a uwaga świata z czasem odwraca się od Białorusi, której mieszkańcy nie widzą już żadnych szans na zmianę. Ludzie uciekają w prywatne rozmowy, udają się na dache i emigrację wewnętrzną. Oddolne ruchy solidarności społecznej i oporu, organizowane w latach 2020-2021, tracą zwolenników i tracą realne znaczenie.

Nie ma tu mowy o tranzycji demokratycznej. Reżim czuje się pewnie, sytuacja jest ustabilizowana. Reforma konstytucyjna jest kosmetyczna, a prezydent de facto zachowuje wszystkie swoje prerogatywy. Władze nie muszą już bać się protestów, ale i tak profilaktycznie eliminują ryzyko ewentualnych prób zdestabilizowania państwa, m.in. przez rozszerzenie uznaniowych kompetencji organów ścigania i lokalnych szczebli administracji oraz danie wolnej ręki ideologom. Więźniowie polityczni stają się przedmiotem negocjacji z zachodem. Eskalacja represji jest już niepotrzebna. Społeczeństwo nie ma już zamiaru niczego zmieniać.

Ramy czasowe

Ten scenariusz **nie wymaga wystąpienia żadnych konkretnych wydarzeń, łącznie z czarnymi łabędziami** 🦩. Wręcz przeciwnie, zakłada raczej, że nic zaskakującego się nie wydarzy. Nic nie wywołuje nowych fal protestów, nie ma postępu w tranzycji demokratycznej, a reżim nie okazuje słabości. Z czasem międzynarodowa opinia publiczna znajduje sobie nowy obiekt zainteresowania, a zewnętrzne wsparcie dla ruchu prodemokratycznego gaśnie. Łukaszenka czuje się bezpiecznie i przygotowuje do uwolnienia więźniów politycznych w ramach gestu dobrej woli. Pokazuje w ten sposób, że sytuacja się ustabilizowała. Gdyby jednak nadpłynął czarny łabędź, wywołana nim

destabilizacja systemu ponownie dałaby szansę opozycji na podważenie status quo.

Działania Rosji

Rosja nieprzerwanie wspiera Łukaszenkę. W porównaniu do innych wariantów, dla Kremla taki rozwój wydarzeń stanowi najmniejsze zagrożenie, dlatego Rosjanie zwalniają kroku. Nie domagają się szybkiej integracji politycznej i nie naciskają na reformę konstytucji, mających wcześniej na celu umocnienie prorosyjskich ugrupowań w Białorusi. Jednocześnie Rosja stawia na większą warunkowość we wsparciu gospodarczym dla reżimu i tym samym je ogranicza; wszelako nie jest już niezbędne Łukaszence do przetrwania kryzysu powybiorczego.

Działania Zachodu

UE w swej retoryce nieprzerwanie potępia łamanie praw człowieka i konsekwentnie nie uznaje legitymacji reżimu Łukaszenki. Pomimo tego, że Unia nie prowadzi z Mińskiem bezpośrednich negocjacji, niektóre państwa członkowskie rozważają odnowienie stosunków dyplomatycznych, czy nawet pragmatycznie zabiegają o osłabienie presji na reżim w celu ochrony własnych interesów gospodarczych i bezpieczeństwa. W końcu UE uznaje apele państw członkowskich i decyduje się na poluzowanie niektórych restrykcji. Chodzi tu na przykład o te związane z przemysłem potażowym, o co zabiegała Belgia. Z czasem Unia zmniejsza wsparcie dla zagranicznych podmiotów opowiadających się za demokracją w Białorusi. UE wciąż wyraża zaniepokojenie brakiem demokratycznych zmian w kraju, a sankcje oficjalnie pozostają na swoim miejscu. W rzeczywistości jednak zaczynają pojawiać się luki w ich wdrażaniu, a presja wywierana na Białoruś słabnie.

Działania reżimu i elit

Elity zdają sobie sprawę, że status quo jest bezpieczny i nikt nie kwestionuje przywództwa Łukaszenki. Proces przekazania władzy jest odroczone poza rok 2022. Reżimowi udaje się obejść sankcje dzięki reorganizacji spółek państwowych,

nieoficjalnemu lobbingowi i celowemu brakowi przejrzystości. Wraz ze słabnącą presją ze strony UE ustaje również zaaranżowany przez reżim kryzys migracyjny na unijnej granicy. Aby uniknąć ponownej mobilizacji społecznej, autorytarny rząd nie pozwala na jakiegokolwiek oznaki liberalizacji, takie jak rejestracja nowych bądź uprzednio zlikwidowanych organizacji pozarządowych. Nieufnie władza podchodzi także do prywatnych przedsiębiorców, pamiętając, że sympatyzowali oni z prodemokratycznymi protestami.

Działania aktorów demokratycznych

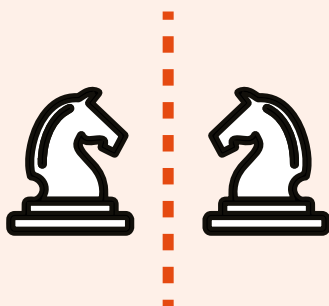
Siły prodemokratyczne nie dają rady skupić i utrzymać uwagi międzynarodowej opinii publicznej na Białorusi. Kontakt między ugrupowaniami demokratycznymi na emigracji i w kraju słabnie. Ci, którzy zdecydowali się opuścić granice państwa, są zajęci układaniem sobie nowego życia lub szukają sposobu na powrót do ojczyzny. Opozycja jest coraz bardziej wyizolowana. Bez możliwości prowadzenia negocjacji z reżimem jej działania nie przynoszą bowiem praktycznych rezultatów i zaczyna ona tracić wsparcie polityczne i finansowe z zagranicy. Społeczeństwo nie reaguje na apele o bojkoty, protesty czy inicjatywy, takie jak niezależna obserwacja procesu reformy konstytucyjnej. Możliwość prowadzenia jakichkolwiek działań prodemokratycznych w Białorusi jest poważnie ograniczona.

Reakcje biznesu

Biznes na ogół pozostaje apolityczny. Pieniądze nie są inwestowane długoterminowo, a inwestorzy preferują zwłaszcza przemysł pracochłonny. Lokalne przedsiębiorstwa są znacząco wspierane w dywersyfikacji rynków zbytu i unikaniu sankcji. Emigracja wykwalifikowanych pracowników za chlebem i niedobór młodych ludzi na rynku pracy staje się widocznym problemem. Część firm wspierających wcześniej demokratyczne protesty przenosi się za granicę, inne mogą jednak rozważyć powrót do ojczyzny, jeśli sytuacja się ustabilizuje. Zachęca do tego również fakt, że przenoszenie pracowników wraz z rodzinami jest kosztowne.

Sytuacja na prowincji


Mieszkańców mniejszych miast i obszarów wiejskich martwią przede wszystkim własny byt i demografia, a dopiero potem pojęcia tak abstrakcyjne jak „demokracja”. Co aktywniejsi spośród protestujących (ci, którzy nie trafili do więzień) stracili pracę. Większość etatów pozostaje bowiem w gestii państwa. Niezależne media i organizacje społeczeństwa obywatelskiego na prowincji podpadają nie tylko ze względu na brak wpływów z darowizn, ale również przez opresyjne przepisy nałożone przez reżim w całym kraju.



„Gorzka konsolidacja”

tranzycja demokratyczna: mała
mobilizacja społeczna: duża

Łukaszenka decyduje o nieorganizowaniu referendum w sprawie zmian w konstytucji. Zamiast tego postanawia doprowadzić do uchwalenia zupełnie nowej ustawy zasadniczej, a Białoruski parlament przyjmuje ją w sierpniu 2022. W związku z tym nie zachodzą żadne realne zmiany polityczne, które mogłyby z kolei wesprzeć tranzycję demokratyczną. Mobilizacja społeczna pozostaje, co prawda, wysoka, choć jedynie na małą skalę

 Czarny łabędź:

- ważny opozycjonista (np. Wiktar Babaryka) choruje na COVID-19 i umiera w więzieniu

„Gorzka konsolidacja”

tranzycja demokratyczna: ↓
mobilizacja społeczna: ↑

Opis sytuacji

Obawiając się protestów i społecznej mobilizacji, w 2022 roku reżim porzuca plany referendum w sprawie zmian w konstytucji. Po wielokrotnym odkładaniu decyzji i konsultacjach z prawnikami, Łukaszenka wreszcie ogłasza w sierpniu, że parlament uchwali zupełnie nową konstytucję, co pozwoli na obejście referendum. Nowa ustawa zasadnicza wprowadza tylko kosmetyczne zmiany. Kadencja prezydencka zostaje wydłużona z pięciu do sześciu lat, a minimalny wiek kandydatów zostaje obniżony do 25 lat. Eksperci uważają, że Łukaszenka przygotowuje w ten sposób grunt pod przekazanie władzy swojemu synowi, Nikołajowi. Pomimo niewprowadzenia przez Łukaszenkę żadnych poważnych zmian, społeczeństwo pozostaje zmobilizowane przeciwko rządowi ze względu na zdarzenia wewnętrzne, w szczególności śmierć na COVID-19 ważnego członka opozycji (np. Babaryka). Przykłady tej mobilizacji widoczne są zwłaszcza w małej skali. W fabrykach, gdzie pracowników zmusza się do podpisywania nowych umów i akceptowania niższych płac, wybuchają niewielkie protesty, zwykle spotykające się z represjami. Obecne są też inne formy sprzeciwu, takie jak graffiti, wywieszanie biało-czerwono-białej flagi, itp. Władze nieprzerwanie dokonują aresztowań, nakładają grzywny i stosują tortury.

Ramy czasowe

Z początkiem 2022 roku pojawia się nowy wariant COVID-19, bezpośrednio zagrażający Białorusi, którą pandemia i tak doprowadziła już do skrajnie trudnej sytuacji. Ten szczep wirusa zdaje się być bardziej odporny na szczepionkę Sputnik, przez co zagraża wszystkim Białorusinom. Łukaszenka jednak nie robi niczego, żeby zatrzymać nową falę, co zagraża całej ludności kraju – a w szczególności ludziom osadzonym w zakładach karnych. Jedną z takich osób jest **ważny członek opozycji** (np. Wiktar Babaryka), który **po zachorowaniu na COVID-19 w marcu umiera w areszcie** 🗑️. Przyczyną jest najwyraźniej brak właściwego leczenia. Obywatele i zagraniczni obserwatorzy są zszokowani. W kwietniu Zachód nakłada surowsze

sankcje i domyka luki prawne w tych dotychczas obowiązujących. Łukaszenka jest zmuszony do ubiegania się o pomoc Moskwy, dlatego w czerwcu odwiedza Władimira Putina, z którym rozmawia o dalszej integracji. W międzyczasie, widząc rosnącą mobilizację społeczną i bojąc się gwałtownych protestów, Łukaszenka porzuca pomysł referendum w sprawie reformy konstytucyjnej i zamiast tego zwraca się do parlamentu, żeby ten uchwalił w sierpniu zupełnie nową konstytucję. Ta zdaje się umacniać władzę Łukaszenki w kraju i przygotowuje jego syna Nikołaja na przejęcie władzy w przyszłości. Nowa konstytucja wejdzie w życie rok później, w 2023.

Działania Rosji

Putin jest zły na Łukaszenkę o niewprowadzenie realnych reform, które mogłyby opanować protesty lub ograniczyć mobilizację społeczną. Rosja obawia się, że Łukaszenka nie będzie w stanie dłużej kontrolować sytuacji i że kryzys polityczny może doprowadzić do nowej rewolucji. Śmierć członka opozycji w więzieniu to kolejny znak dla Putina, że Łukaszenka popełnia zbyt wiele błędów. Podczas spotkania z nim w czerwcu 2022 roku, Putin żąda albo transferu władzy w ręce jakiejś bardziej prorosyjskiej siły, albo głębszej integracji. Łukaszenka co prawda składa Putinowi obietnice, ale wraca do Mińska nie mając zamiaru ich spełniać. Białoruś jest coraz bardziej uzależniona od Rosji i zmuszona do eksportu potażu za jej pośrednictwem, jako produktu rosyjskiego. To jedyny sposób, żeby obejść nowe sankcje unijne. Pod koniec 2022 roku Kreml jest kompletnie zawiedziony Łukaszenką i sytuacją w Białorusi, ale nie jest jeszcze gotowy do działania.

Działania Zachodu

Po marcowej śmierci opozycjonisty Zachód decyduje się na ukaranie Łukaszenki. Domknięcie luk prawnych w sankcjach sektorowych, nałożonych na handel ropą i potażem, sprawia, że presja wywierana na białoruską gospodarkę staje się bardziej efektywna. UE zwiększa wsparcie dla prodemokratycznej opozycji i proponuje Cichanouskiej

przeniesienie biura do Brukseli z obawy o życie jej i jej współpracowników. Zostaje w ten sposób objęta bezpośrednią ochroną UE. Niestety, choć Cichanouska zyskuje oficjalne uznanie w kręgach unijnych, to możliwości wprowadzania przez nią realnych zmian są bardzo ograniczone. Białorusini wciąż uciekają z kraju, a państwa Unii Europejskiej, głównie Polska i Litwa, zapewniają im ochronę.

Działania reżimu i elit

Elity pozostają wierne Łukaszence, a ten umacnia się w roli satrapy. Tak zblatowany krąg ludzi władzy dba o utrzymanie lidera na stołku, do czego — ich zdaniem — represje się przydają. Elity wspierają zmianę konstytucji i swoje partykularne interesy, widząc nowe możliwości w ewentualnym objęciu przez Nikołaja urzędu prezydenta w 2029. Czystki są natomiast stałym elementem rzeczywistości, pozwalającym na jeszcze silniejszą konsolidację elit. Dotyczy to nawet ludzi lojalnych wobec Łukaszenki. Służby, wojsko i milicja również pozostają wierne reżimowi. Prześladowania trwają pomimo rosnącej apatii biurokratów.

Działania aktorów demokratycznych

W Białorusi: siły demokratyczne pozostają luźno zorganizowane, opozycja nie ma lidera. Organizacje pozarządowe (nawet te niezwiązane z polityką) są rozproszone i nadal bywają zamykane, stąd społeczeństwo — wciąż mocno zmobilizowane — nie ma wyjścia i musi się samoorganizować. Skupia się na niewielkich akcjach ad hoc, online lub na żywo, skrzykiwanych wokół konkretnych kwestii (np. praw kobiet, praw osób LGBT, działań przeciwko COVID-19, problemów środowiska naturalnego, itd.). Pomimo tego, że część aktywistów uciekła za granicę, wielu wciąż pozostało na miejscu i jest gotowych do wzięcia udziału w kolejnej fali protestów, jeśli tylko nadarzy się okazja.

Poza Białorusią: Cichanouska i Łatuszka pracują nad tym, by Białoruś nie schodziła z ust opinii publicznej za granicą. Biuro Cichanouskiej przenosi się do Brukseli ze względów bezpieczeństwa, co jednak oddala ją od rodaków na miejscu. Emigracyjne grupy opozycyjne są coraz mniej zgodne co do kroków, które należałoby podjąć odnośnie do sytuacji w kraju, przez co ich ogólne wpływy maleją.

Reakcje biznesu

Sytuacja jest zbyt niestabilna dla prywatnych przedsiębiorstw, a w szczególności dla MŚP. Ze względu na gospodarczą stagnację, Łukaszenka dokręca śrubę prywatnym firmom i podnosi podatki. Wiele z nich zaczyna przenosić swoje siedziby za granicę, wysychają źródła kapitału zagranicznego. Po zmianach w konstytucji zanosi się na to, że Łukaszenka pozostanie u władzy jeszcze długo, a wraz z nim — wciąż niestabilna sytuacja polityczna. To z kolei zniechęca do nowych inwestycji. Informatycy stale emigrują, narasta drenaż mózgow, a firmom z branży IT jest jeszcze trudniej znaleźć wykwalifikowanych pracowników.

Sytuacja na prowincji


Protesty i związana z nimi aktywność na prowincji nie różnią się zbyt od tej w Mińsku i reszcie kraju. Represje trwają, a działalność obywatelska jest minimalna. W fabrykach i innych zakładach pracy zdarzają się wybuchy niezadowolenia, ale władza szybko je tłamsi. Z kolei z tła wyłaniają się zagadnienia, które w ostatnich latach zyskiwały na znaczeniu: prawa kobiet, surowe przepisy penalizujące miękkie narkotyki, bezpieczeństwo obywateli, szczepienia, itd. Dzięki temu grupy obywatelskie zorganizowane wokół tych kwestii również zyskują na znaczeniu i starają się działać — także na prowincji.



„Białozachstan”

tranzycja demokratyczna: duża
mobilizacja społeczna: mała

W obliczu gwałtownej eskalacji kryzysu imigracyjnego, Łukaszenka zawiera osobne porozumienie z Polską, aby zmniejszyć napięcie z obu stron. Mobilizacja demokratów ponosi porażkę, a nowa konstytucja pozwala białoruskiemu przywódcy pozostać przy władzy na nowym superstanowisku. W ten sposób zostaje jednak wytyczona ścieżka prawna do wprowadzenia pluralizmu po ewentualnym odejściu Łukaszenki, choć nie wiadomo kiedy to się stanie

 Czarne łabędzie:

- śmierć polskich strażników granicznych w starciu z młodymi migrantami na granicy polsko-białoruskiej
- atak hakerski na infrastrukturę przeprowadzony przez grupę „Cyber Partyzanci”. W białoruskich szpitalach zostaje odcięty prąd, umierają pacjenci

„Białozachstan”

tranzycja demokratyczna: ↑
mobilizacja społeczna: ↓

Opis sytuacji

Dzięki referendum konstytucyjnemu zapanował teoretyczny pluralizm, ale w praktyce Łukaszenka wciąż rządzi Białorusią, przyjmując tytuł „sekretarza generalnego Ogólnobiałoruskiego Zgromadzenia Ludowego”. Ustawowy opis stanowiska jest ogólnikowy, toteż można oczekiwać, że następcą, niemający właściwych Łukaszence „kwalifikacji”, prawdopodobnie będzie miał od niego dużo mniejszą władzę. Urząd prezydencki został osłabiony. Po pokazowych wyborach zajmuje go były minister. Większość ludzi wciąż pragnie zmian. Jednak ostre represje, rozczarowanie dezorganizacją i brakiem jedności wśród demokratycznych przywódców na emigracji, a także poczucie zdrady ze strony społeczności międzynarodowej sprawia, że są jednak przygnębieni i zniechęceni. Otwarcie granic i kolejna fala emigracji stają się wentylem bezpieczeństwa.

Ramy czasowe

Jesienią 2021 roku zwiększa się presja migracyjna z Bliskiego Wschodu, co prowadzi do eskalacji również na białoruskich granicach, choć koncentruje się głównie w południowo-wschodniej Europie. **Śmierć polskich strażników granicznych w starciu z młodymi imigrantami** wywołuje antyimigracyjne zamieszki we wschodniej Polsce. UE jest mocno podzielona wobec nowego kryzysu i spogląda zwłaszcza na południe. Dlatego Warszawa zawiera osobne porozumienie z Mińskiem: w zamian za poparcie reformy konstytucyjnej, zapewnia sobie ochronę granic i uwolnienie więźniów politycznych, co stanowi formę zakończenia kryzysu. W 2022 roku wiosenna kampania demokratów przeciwko referendum konstytucyjnemu zawodzi ze względu na niespójny przekaz. Część opozycji się radykalizuje. **W wyniku ataku na infrastrukturę przeprowadzonego przez hakerów zostaje odcięty prąd w białoruskich szpitalach. Umierają pacjenci**. Reżim zrzuca winę na grupę Cyberpartyzantów, ale ci zaprzeczają. Łukaszenka zostaje de facto wszechmocnym szefem Ogólnobiałoruskiego Zgromadzenia Ludowego, a wybory prezydenckie – z udziałem wyłącznie przychylnych władzy kandydatów – przeprowadza się w warunkach

przypominających stan wojenny. Po nowych wyborach „czynnik Cichanouskiej” traci na znaczeniu. Ludzie są zbyt rozczarowani i przygnębieni.

Działania Rosji

Rosja popiera referendum jako krok naprzód. Wolałaby jednak, żeby Łukaszenka ustąpił, a nie pozostawał faktycznym władcą pod pseudonimem; jego miejsce mogłaby wtedy zająć bardziej spolegliwa marionetka. Sytuacja wciąż jest jednak korzystna dla Moskwy, ponieważ porozumienie Mińska z częścią UE jest ograniczone i nie ma szans przerodzić się w taką odwilż polityczną, jaka miała miejsce przed 2020 r. Jeśli chodzi o retorykę, Mińsk i Moskwa trzymają wspólny front wobec wspólnoty Zachodu. Łukaszenka wciąż jest jednak niepopularny i nie dysponuje środkami pozwalającymi na odzyskanie poparcia ludności. Kreml stale zatem naciska na wdrażanie programów zjednoczeniowych w celu ustanowienia tyłu faktów dokonanych, ile to możliwe, żeby zabezpieczyć swoje interesy gospodarcze, militarne, finansowe, prawne i kulturowe.

Działania Zachodu

UE zmagą się z nowym wielkim kryzysem migracyjnym. W związku z tym maleje zainteresowanie europejskich stolic praktycznym wsparciem demokracji w Białorusi. Unia jest podzielona w sprawie uchodźców, którzy przybywają głównie przez Turcję – ale także przez Białoruś. Polska inicjatywa zawarcia porozumienia z Mińskiem jest co prawda głośno krytykowana przez europejskich liberałów, ale de facto akceptuje ją większość państw UE, które rozumieją polski dylemat. Tymczasem pandemia odpuszcza, a granice zostają w większości otwarte. Wielu opowiadających się za demokracją Białorusinów z tego korzysta i emigruje do UE. Stany Zjednoczone, niezadowolone z rozłamów w Unii, werbalnie wciąż wyrażają wsparcie dla demokracji i społeczeństwa obywatelskiego w Białorusi, ale priorytetem stają się Chiny.

Działania reżimu i elit

Po porozumieniu migracyjnym z Polską, białoruski reżim czuje się pewniej. Represje są teraz

precyzyjniej ukierunkowane, a więcej więźniów politycznych zostaje zwolnionych w wyniku próśb o ułaskawienie. Po wprowadzeniu nowej konstytucji oraz spowolnieniu „kinetycznej” mobilizacji pogrążonego w strachu i apatii społeczeństwa, Łukaszenka mości się w fotelu szefa Ogólnobiałoruskiego Zgromadzenia Ludowego i zapewnia sobie władzę niezależną od cyklu wyborczego. Karta wyborcza w następnych wyborach prezydenckich zawiera starannie dobraną listę wyłącznie proreżimowych kandydatów. Za pomocą nowego stanowiska, Łukaszenka trzyma w ryzach wpływy Rosji, równocześnie znów próbując nawiązać współpracę gospodarczą z krajami Zachodu. „Siłowicy” pozostają lojalni, korzystając z coraz większych wpływów. Budzi to natomiast niezadowolone nomenklatury w administracji, która wciąż liczy na nagrody i choćby niewielkie reformy w nowym kontekście politycznym. „Enklawy reżimu” w dalszym ciągu wspierają Łukaszenkę w obawie przed zagarnięciem władzy przez Rosję.

Działania aktorów demokratycznych

Wewnątrz Białorusi: pozostałe jeszcze przy życiu organizacje demokratyczne stają się celami coraz większych represji i muszą skupić się na przetrwaniu. Ograniczają się więc do niewielkich inicjatyw wspólnototwórczych. W międzyczasie pojawiają się nowe partie służące sabotowaniu opozycji oraz „rządowe organizacje pozarządowe” (GONGOsy). Apelują o pogodzenie się z rządami reżimu i szukanie sposobów na współpracę. To zniekształca obraz rzeczywistości i tym bardziej utrudnia ludziom podejmowanie wyborów.

Poza Białorusią: Podczas gdy Mińsk i Warszawa prowadzą negocjacje na temat nasilającego się kryzysu uchodźczego, zwolennicy demokracji spierają się o to, jak potraktować referendum konstytucyjne. Nie są przy tym w stanie znaleźć wspólnego języka. Niektórzy domagają się akcji ulicznych, a inni przekonują ludzi, aby nie narażali się na niepotrzebne niebezpieczeństwo. Tymcza-

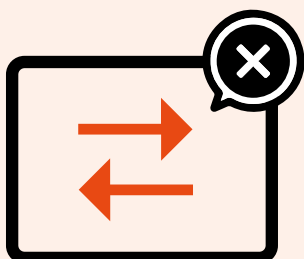
sem ludność Białorusinki i Białorusini czują się odstawieni na boczny tor. Ani oni, ani społeczność międzynarodowa nie pokładają już zbyt wielkich nadziei w przywództwie liderów politycznych na emigracji. Niektórzy się z tego powodu radykalizują. Cyberatak na białoruską infrastrukturę, w wyniku którego pomierali pacjenci szpitala pozbawionego prądu (Cyberpartyzanci utrzymują, że sprawcą był sam reżim) staje się pretekstem do zwiększania państwowych represji w celu „ochrony obywateli przed terroryzmem”.

Reakcje biznesu

Reżim potrzebuje nowych kosztów ofiarnych i źródeł dochodu, dlatego prywatne przedsiębiorstwa w Białorusi znajdują się pod coraz większą presją. Dla Łukaszenki przedsiębiorcy to zło konieczne zasilające budżet podatkami. Jako że wiele prywatnych firm wsparło protesty, przedsiębiorstwa są teraz zmuszane do dołączania do państwowych związków i unii, gdzie strukturalną przewagę nad nimi zachowują firmy państwowe. W konsekwencji małe przedsiębiorstwa muszą szukać nisz dla swoich modeli biznesowych i nie są zadowolone z referendum konstytucyjnego, które nie podnosi kluczowej dla nich problematyki reformy państwa i ustroju gospodarczego.

Sytuacja na prowincji

Z jednej strony, powrót do codzienności wydaje się łatwiejszy na prowincji niż w Mińsku – inwigilacja i represje nie są tam tak uciążliwe. Możliwa jest różnorodna aktywność społeczna, a nawet pewna debata z miejscowymi władzami. Z drugiej strony, brak reform i negatywny wpływ sankcji na gospodarkę jest odczuwalny zwłaszcza w tych regionach, które już wcześniej z trudem sobie radziły. Niektórzy obarczają winą reżim, inni zaś z nostalgią marzą o „importowaniu stabilności” poprzez bliższą współpracę z Rosją. Otwarcie granic dla wyjeżdżających za pracą (i do Rosji, i na zachód) poprawia nieco osobistą sytuację ekonomiczną obywateli.



„Przypadkowa przemiana”

tranzycja demokratyczna: wysoka
mobilizacja społeczna: wysoka

Łukaszenka zostaje odsunięty od władzy w drodze wewnętrznego przewrotu, który zaskakuje i Rosję, i Zachód. Aktorzy zewnętrzni od tej pory aktywnie wspierają przekazanie rządów w drodze negocjacji, a społeczeństwo znacząco się mobilizuje. Poszczególne grupy społeczne angażują się w transformacyjne pertraktacje, a przy okrągłym stole przygotowywane są wolne i sprawiedliwe wybory, zaplanowane na 2023 rok



Czarne łabędzie:

- Śmierć w areszcie grupy białoruskich urzędników, którzy usiłowali udaremnić fałszerstwa podczas referendum konstytucyjnego; domniemaną przyczyną zgonów są tortury
- Pogłoski o możliwej czystce w służbach mundurowych. Grupa funkcjonariuszy decyduje o przeprowadzeniu puczu przeciw Łukaszence. Są wśród nich oficerowie KGB i urzędnicy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych

„Przypadkowa przemiana”

tranzycja demokratyczna: ↑
mobilizacja społeczna: ↑

Opis sytuacji

Łukaszenka jest w areszcie. Nieudolne przeprowadzenie przezeń referendum konstytucyjnego skłoniło grupę funkcjonariuszy reżimu do puczu i odsunięcia Łukaszenki od władzy. Nomenklatura i zwolennicy demokracji zasiadają do negocjacji, których celem są wolne i sprawiedliwe wybory w 2023 roku, a przedmiotem rozmów są także reformy polityczne i gospodarcze. Demokraci chcą politycznej transformacji opartej, rzecz jasna, o demokratyczne reguły. Ludzie reżimu chcą zabezpieczyć się osobiście, ochronić swój status i zapewnić sobie eksponowane stanowiska w nowym politycznym rozdaniu. Rozwijają się wszystkie rodzaje działalności pozarządowej i wyłania się szerokie spektrum nowych partii politycznych. Rada Koordynacyjna zyskuje na reprezentatywności i wykorzystuje tę sytuację, stając się jądrem opozycji.

Ramy czasowe

Skala represji stosowanych przez reżim Łukaszenki w 2021 roku wzrosła. Działacze obywatelscy zostali zmuszeni do emigracji bądź zesłani do podziemia. Pomimo tego, Łukaszenka zdaje sobie sprawę, że niektórych zmian politycznych nie da się uniknąć, dlatego organizuje referendum konstytucyjne w lutym 2022 roku. Zaproponowane zmiany są w zasadzie kosmetyczne, ale dla tak osłabionego kraju kampania przedreferendalna jest istotnym obciążeniem. W tym samym czasie Łukaszenka stara się po raz kolejny zmobilizować reżim przeciwko opozycji. To jeszcze bardziej odstrasza społeczeństwo i elity, a poziom akceptacji reform konstytucyjnych pozostaje niski nawet wśród stronników satrapy. Pracodawcy podkopują zaplanowane próby mobilizacji pracowników do głosowania, a miejscowi urzędnicy udaremniają fałszerstwa. Łukaszenka wprowadza kolejne represje i rozpoczyna czystkę wśród urzędników. Wielu z nich **zostaje aresztowanych**, są też **przypadki śmierci w areszcie, przypuszczalnie w wyniku tortur** 🦹. Kolejni aparatczycy obawiają się, że będą następni w kolejce. Pogłoski o możliwych czystkach w służbach mundurowych

popychają je do działania. **Grupa funkcjonariuszy, w tym oficerów KGB i ludzi z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (MSW), zawiązuje spisek w celu obalenia Łukaszenki** 🦹.

Działania Rosji

Moskwa wspierała Łukaszenkę, ale zamach stanu ją zaskoczył. Rosjanom zależy na transformacji wynegocjowanej tak, żeby utrzymać Białoruś w strefie wpływów. W rozmowy z Rosją angażują się także białoruscy demokraci. Po wstępnych negocjacjach w siedzibie OBWE w Wiedniu, moderowanych przez Niemcy, Francję i Rosję, okrągłostołowe pertraktacje przenoszą się do Białorusi. Rosyjscy dyplomaci nie pomijają w rozmowach żadnej grupy, aby zapewnić sobie wpływy niezależnie od wyniku rokowań i transformacji. Kremlowi zależy na ujęciu w dokumencie końcowym zobowiązania do realizacji „programów wspólnotowych”, integrujących gospodarkę białoruską z rosyjską i przyjętych 4 listopada 2021 r.

Działania Zachodu

Po zamachu stanu Niemcy i Francja zwracają się do Rosji w celu przeprowadzenia rozmów o przekazaniu władzy w Białorusi. Unia Europejska oraz Stany Zjednoczone deklarują, że nie zaproszą tego państwa do UE ani NATO, aby zapewnić sobie zaangażowanie Rosji w negocjacje. Deklarują również akceptację dla integracji gospodarczej Rosji i Białorusi. Europejscy dyplomaci biorą z kolei udział w negocjacjach krajowych, a konsultanci doradzają w tworzeniu instytucji państwowych. Politycy UE naciskają na wolne i sprawiedliwe wybory w 2023 roku, aby ochronić proces demokratyzacji. Białoruski rząd, który zobowiązuje się do zorganizowania nowych wyborów, otrzymuje od Zachodu ofertę natychmiastowej pomocy finansowej skoordynowanej z Rosją. Pojawia się obietnica międzynarodowego „Planu Marshalla”, który ma służyć jako zachęta do przeprowadzenia reform, od wdrożenia których zależy z kolei wypłata środków. Wszystkie sankcje, obecnie wstrzymane, mają zostać zniesione po tym, kiedy już odbędą się wolne, sprawiedliwe wybory.

Działania reżimu i elit

Przebrane referendum, nowa fala represji, morderstwa i pogłoski o czystkach popychają funkcjonariuszy KGB i MSW do przeprowadzenia zamachu stanu; atmosfera niepewności i niezadowolenie udzielały się już wcześniej wielu oficerom. Puczyści wolą jednak pokierować wydarzeniami z tylnego siedzenia, wszelako mierzą się z brakiem legitymacji i jednocześnie z koniecznością zarządzania państwem i gospodarką. Rozpoczynają negocjacje, które mają doprowadzić do wyborów w 2023 roku. W celu ochrony własnych interesów żądają zwolnienia z odpowiedzialności karnej i zapewnienia określonej liczby mandatów w parlamencie nowej, proreżimowej partii politycznej. Większość elit starej władzy decyduje się przecze-kać zawieruchę, niektórzy dołączają do demokratów, a wielu spośród tych odpowiedzialnych za represje wyjeżdża z kraju.

Działania aktorów demokratycznych

Ze względu na masowe represje, wielu zwolenników demokracji zostało aresztowanych, zmuszonych do emigracji, zejścia do podziemia bądź zaprzestało działalności. Pozostała niewielka przestrzeń debaty publicznej i powszechna atmosfera politycznej apatii. Zamach stanu wywołał jednak nową falę mobilizacji. Szybko odradzają się więzi społeczne, sieci samopomocy z czasów pandemii, wspólnoty podwórkowe i szyfrowane czaty. Tworzą się także nowe, oddolne inicjatywy oraz organizacje pozarządowe. Emigranci powracają do Białorusi i zaczynają oddziaływać na społeczeństwo. Następuje reorganizacja Rady Koordynacyjnej, dzięki czemu ta zyskuje na inkluzywności. Staje się głosem demokratów przy negocjacyjnym stole, gdzie domaga się transformacji Białorusi w praworządną, włączającą społecznie demokrację, promując również reformy gospodarcze. Negocjacje ujawniają jednak różnice ideologiczne i przyczyniają się do powstania nowych partii politycznych. Diaspora stara się

utrzymać uwagę mediów na politycznym aspekcie negocjacji i zabiega o finansowe wsparcie dla białoruskich reform ze strony zagranicznych rządów.

Reakcje biznesu

Zamach stanu zaskoczył prywatnych przedsiębiorców. Ze względu na dużą niepewność sytuacji, firmy postanowiły nie zwracać na siebie uwagi do czasu rozpoczęcia negocjacji. Wtedy też biznes rozważył dostępne możliwości i odpowiednio zwiększył aktywność. Przedsiębiorcy są co do zasady nieufni wobec służb ze względu przejęcia firm i rygoru administracyjnego. Rozumieją jednak, że dawni aparatczycy odegrają kluczową rolę w zabezpieczeniu własności, dlatego udzielenie poparcia wyłącznie zwolennikom demokracji byłoby dla biznesu ryzykowne. W trakcie negocjacji przedsiębiorstwa lobbują za włączeniem programu reform liberalizujących gospodarkę do dokumentu końcowego. Ponieważ w wyniku przemian partie polityczne uzyskują istotny wpływ na białoruską gospodarkę, sektor biznesowy inwestuje w cały ich wachlarz.

Sytuacja na prowincji

Wiść o śmierci lokalnych urzędników rozeszła się w regionach szerokim echem. Niezadowolenie społeczne i tak już wzrosło po tym, jak Łukaszenka skrócił smycz, na której trzymał prowincję po sierpniu 2020. Pomimo niewątpliwego braku zaufania do KGB i MSW, lokalne poparcie okazało się kluczem do udanego zamachu stanu. Zarówno funkcjonariusze reżimu, jak i siły demokratyczne są zgodne co do faktu, że prowincja pełni zasadniczą rolę w politycznej tranzycji, dlatego również ich przedstawiciele dostają zaproszenie do stołu negocjacyjnego. Zależy im zwłaszcza na reformie systemu wyborczego i lokalnej administracji. Jeśli zaś chodzi o reformy konstytucyjne, prowincja domaga się większej autonomii dla lokalnej egzekutywy, większej władzy nad lokalnymi budżetami i niezależnych rad regionalnych.

Rozdział 3:

Wnioski, szanse i zagrożenia

3.1. Pożądane uwarunkowania

Realizacja poniższych celów jest konieczna by otworzyć drogę do demokratycznego rozwiązania białoruskiego kryzysu przed końcem 2022 roku:

- Utrzymanie motywacji białoruskiego społeczeństwa do wspierania demokracji – pomimo braku jakichkolwiek zmian w poprzednich miesiącach – i zachowanie gotowości do działania, jeśli pojawi się ku temu szansa
- Częściowe rozbicie monolitu białoruskiego systemu politycznego i otwarcie go na demokratyczne aspiracje społeczeństwa
- Utrzymanie znaczenia zwolenników demokracji na uchodźctwie, zarówno w oczach Białorusinów jak i społeczności międzynarodowej, dzięki praktycznym próbom znalezienia sposobów na wyjście z kryzysu
- Posiadanie przez Zachód strategii wsparcia dla inkluzywnego rozwiązania kryzysu białoruskiego i konsekwentne jej respektowanie
- Gotowość Rosji do nieformalnych konsultacji z Zachodem w sprawie Białorusi

3.2. Główne wnioski, szanse i zagrożenia

Podczas pracy nad poszczególnymi scenariuszami, eksperci opisali następujące trendy i wnioski, wzięwszy pod uwagę także pożądane uwarunkowania.

Ogólne

- **Czarne łabędzie** mogą przełamać kryzysowy pat w Białorusi
- Wariant „Stabilnego marazmu” ukazuje trend utworzony z poszczególnych wydarzeń przy niewystąpieniu żadnych nieprzewidywalnych czynników
- Jeśli obecny kryzys nie zostanie zażegnany, kraj zbiednieje jeszcze bardziej i stanie się bardziej niestabilny. Prawdopodobnie będzie też zmuszony **do oddania części swojej suwerenności** w zamian za pomoc Rosji, która jak dotąd zapewniała reżimowi przetrwanie
- **Wewnętrzna niestabilność** może doprowadzić do napięć zarówno wśród elit reżimu, jak i sił demokratycznych, co z kolei skończyłoby się zbyt dużym rozproszeniem po obu stronach. Opozycji nie uda się wtedy wprowadzić demokratycznych zmian, a reżim nie pozwoli na ingerencje w strukturę polityczną. Jedni i drudzy będą pochłonięci konfliktami wewnętrznymi
- Nie można wykluczyć **wojny domowej**, jeśli Rosja zareaguje inaczej w wariantcie „Przypadkowej przemiany” i utworzy podległy sobie organ, który stawi opór puczystom

Ryzyko wojny domowej istnieje także wówczas, kiedy dysydenci / partyzanci częściej zaczną się uciekać do przemocy

- Wygórowane oczekiwania, np. zakładanie, że „**od dnia X już będzie wspaniale**”, mogą spowodować ogólnospołeczne rozczarowanie
- **Drenaż mózgów** z Białorusi będzie trwał

Mobilizacja

- Sytuacja w kraju i wsparcie z zewnątrz być może pozwolą na utrzymanie potencjału mobilizacji społeczeństwa. Istnieje szansa, że więzi społeczne pozostaną na tyle mocne i sprawne, że kiedy wspomniany „dzień X” w końcu nadejdzie, okażą się użyteczne
- Duża mobilizacja niekoniecznie oznacza masowe protesty. W obliczu represji tego typu akcje zostały ograniczone, ale potrzeba demokratycznej zmiany jest wciąż silna
- Prześladowania sprawiają, że w rozpoczynającym się roku mobilizacja społeczna najprawdopodobniej utrzyma się jedynie w Internecie bądź w formie małych, lokalnych akcji
- Negocjowanie Zachodu z Łukaszenką może zostać przez Białorusinów uznane za zdradę ze strony społeczności międzynarodowej i zadziałać demotywująco
- Duża mobilizacja i demokratyczne przemiany nie wystąpią łącznie dopóty, dopóki Łukaszenka jest u władzy
- Inicjatywy oddolne mogłyby w tych warunkach skupiać się wokół spraw apolitycznych, np. wsparcia dla zmarginalizowanych grup społecznych czy rozwiązywania problemów lokalnej infrastruktury. Tak czy owak, reżim prześladowuje prawie wszystkie niezależne inicjatywy, nawet ekologów i ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy domowej

Elity, Łukaszenka i lokalne władze

- Sytuacja w Białorusi jest nie do utrzymania na dłuższą metę ze względu na brak zasobów. To oznacza, że reżim prawdopodobnie zacznie popełniać błędy, co z kolei stworzy opozycji nowe możliwości i ułatwi mobilizację społeczeństwa
- Łukaszenka wyciągnął wnioski z wydarzeń w roku 2020 i jest bardzo mało prawdopodobne, by tym razem pozwolił społeczeństwu obywatelskiemu na jakiegokolwiek wzmocnienie
- Białoruskie elity mogą być bardziej skore do dialogu w sprawie przemian, jeśli otrzymają odpowiednie gwarancje
- Zarówno groźba utraty suwerenności na rzecz Rosji, jak i kurczące się wsparcie z jej strony mogą sprawić, że białoruskie elity chętniej podejmą dialog
- Niepopularność administracji państwowej i coraz większa obecność w jej szeregach funkcjonariuszy służb niesie ze sobą ryzyko odpływu pracowników z tego sektora / ukruszenia reżimowego muru
- Przeciągające się poczucie niepewności i niestabilność mogą otworzyć kanały komunikacji między zwolennikami demokracji za granicą a ludźmi reżimu

Zwolennicy demokracji

- Na białoruskiej prowincji, gdzie represje są zazwyczaj mniej dotkliwe, odpowiednio łatwiejsza może być próba nawiązania współpracy z lokalnymi władzami
- Emigranci wspierający demokrację mogą stracić kontakt z rzeczywistością, w której funkcjonuje białoruskie społeczeństwo
- Rozłam i osłabienie determinacji są dodatkowym ryzykiem

Zachód

- Jeśli Białoruś straci zainteresowanie międzynarodowej opinii publicznej, siły demokratyczne również prawdopodobnie stracą polityczne wsparcie Zachodu i co za tym

idzie, tracą na znaczeniu w polityce. Białorusini mogą poczuć się porzuceni w walce niemożliwej do wygrania bez wsparcia z zewnątrz i ich mobilizacja osłabnie

- Państwa członkowskie UE mogą dążyć do pragmatycznego układu z Mińskiem, zwłaszcza biorąc pod uwagę trwający kryzys migracyjny
- Spójna, jednolita narracja ze strony Zachodu jest ważnym czynnikiem w procesie pozbawiania rządów Łukaszenki legitymacji
- Mińsk może użyć nietransparentnych układów i lobbingu, żeby obejść zachodnie sankcje
- Prowokacje na białoruskiej granicy mogą doprowadzić do eskalacji działań wojskowych między Białorusią a graniczącymi z nią państwami UE

Rosja

- Rosja może wykorzystać błędy i słabości Łukaszenki, żeby wymusić na nim większe wsparcie dla białorusko-rosyjskiej integracji i ograniczania suwerenności na rzecz Rosji
- Ostry spór pomiędzy Rosją a Białorusią może doprowadzić do rozłamów i kłótni wśród białoruskich elit, co z kolei mogłoby przekonać Rosję do kontrolowanego przekazania władzy w Białorusi – a Łukaszenkę do ustępstw na rzecz UE
- Nowe kryzysy lub inne zdarzenia na skalę międzynarodową potencjalnie mogą zwiększyć szansę na porozumienie między Zachodem a Rosją w sprawie Białorusi
- Brak politycznej kontroli aktorów wewnętrznych tworzy dla Rosji szansę interwencji bądź konsolidacji prorosyjskich ugrupowań w Białorusi
- Rosja może być niezainteresowana wewnętrznymi negocjacjami i sabotować proces przekazania władzy w drodze porozumienia. Stałoby się tak przy założeniu, że jakkolwiek przemiana (nawet przez negocjacje) to ryzykowna dla Rosji zmiana ustroju, która może wiązać się z utratą wpływów na Białorusi i jej przejściem na stronę Zachodu

Rozdział 4:

Rekomendacje

Poniżej znajdują się cele i rekomendacje na najbliższe 12 miesięcy. Zostały one sformułowane w oparciu o trendy, wnioski, szanse i zagrożenia wynikające z raportu.

Cel nr 1: UE / Zachód stawia czoła kryzysowi białoruskiemu w oparciu o kompleksową strategię



Uwaga! Jeśli świat straci zainteresowanie Białorusią, demokraci mogą stracić polityczne znaczenie, a białoruskie społeczeństwo – w poczuciu porzucenia – popadnie w skrajne zniechęcenie



Uwaga! Niestabilna politycznie i gospodarczo Białoruś zagraża bezpieczeństwu Europy



Uwaga! Układanie się UE z Łukaszenką (w sprawie kryzysu migracyjnego czy więźniów politycznych) może zszargać reputację UE wśród Białorusinów. Zyska na tym Rosja, stając się w ich oczach przykładem stabilnego państwa

Jak osiągnąć cel nr 1?

- UE**
- Wyznaczyć specjalnego **koordynatora UE ds. kryzysu politycznego** (państwo członkowskie lub polityka reprezentującego Komisję Europejską). Należy dążyć do przygotowania **kompleksowej średniookresowej strategii działania UE w sprawie Białorusi**, obserwować i analizować jej sytuację wewnętrzną, oceniać na bieżąco skuteczność metod przyjętych przez UE i społeczność międzynarodową, a także łagodzić wszelkie spory między państwami członkowskimi w sprawie Białorusi, koordynować międzynarodowe przedsięwzięcia i porozumiewać się z państwami trzecimi
 - Oprzeć strategię UE dla Białorusi na trzech żądaniach: wypuszczenia więźniów politycznych, nawiązania wewnętrznego dialogu i zorganizowania nowych wyborów. **Unia nie może jednak ograniczać się do sankcji**. Musi im towarzyszyć program pozytywny, np. „Plan gospodarczy UE dla demokratycznej Białorusi”. Kij i marchewka muszą być stosowane łącznie
 - **Dopasować wsparcie finansowe proporcjonalnie do szkód wyrządzonych przez sankcje**. Program pomocowy musi wybiegać poza ramy obecnych rozwiązań stosowanych przez UE, skupionych głównie na rozwoju sektora prywatnego i handlu między Unią i Białorusią. Należałoby rozważyć programy dopasowane do potrzeb społeczeństwa

i przedsiębiorców, zaczynając od szczepionek przeciwko COVID-19, a kończąc na pakiecie pomocowo-inwestycyjnym dla gospodarki. Taki pakiet powinien łączyć najpoważniejsze społecznie skutki uboczne niezbędnych do przeprowadzenia w przyszłości reform gospodarczych i precyzyjnie doinwestowywać obiecujące gałęzie rodzimej gospodarki

- Parlamenty narodowe**
- Nawiązać kontakt z białoruską diasporą
 - Akcentować solidarność z więźniami politycznymi
 - Wprowadzić korzystne zmiany legislacyjne dla imigrantów politycznych z Białorusi (wizy, pozwolenia na pobyt stały, przepisy dot. zatrudnienia)
- OBWE, Monachijaska Konferencja Bezpieczeństwa**
- Korzystać z OBWE jako platformy komunikacji z Rosją i siłami prodemokratycznymi w Białorusi. Używać również innych istniejących platform do prowadzenia nieformalnych rozmów z różnymi stronami / poszukiwania okazji do szerokiego dialogu
 - Działać na rzecz mediacji i organizacji nowych wyborów w Białorusi według standardów OBWE / BIDI PC (ODIHR)
- USA, Komisja Helsińska**
- Zespół ds. Białorusi w Kongresie USA: naciskać na administrację Bidena, aby nie przestała podejmować tematu Białorusi i włączała ją w zakres rozmów USA z Rosją
 - Komisja Helsińska: nagłaśniać sprawę Białorusi podczas wysłuchań i innych podobnych wydarzeń. Społeczeństwo białoruskie odbierze to jako znak solidarności ze strony USA
- Międzynarodowi darczyńcy**
- Wspierać pozarządowe think tanki, fundacje i inne organizacje w Białorusi
 - Wspierać niezależne media w długoterminowym sprawozdawstwie na temat Białorusi (np. granty dla dziennikarzy zajmujących się konkretnymi tematami) oraz finansować stypendia dla emigracyjnych dziennikarzy białoruskich w renomowanych mediach amerykańskich i europejskich
- Think tanki, uniwersytety, instytucje badawcze**
- Wspierać badania na temat Białorusi
 - Dzielić się wiedzą i tworzyć rekomendacje dla najważniejszych mediów i polityków (w Białorusi i za granicą)
 - Zapewnić więcej stypendiów / etatów dla białoruskiej społeczności akademickiej (nie tylko studentów, ale także badaczy, którzy stracili pracę lub musieli uciekać z kraju). Wspomagać rozpowszechnianie wiedzy naukowej wśród szerszej publiczności
 - Stale poruszać temat Białorusi w środowiskach akademickich (poprzez wykłady, warsztaty, networking, panele na temat Białorusi na konferencjach)
- Biznes międzynarodowy, stowarzyszenia przedsiębiorców**
- Opracować międzynarodowe wytyczne dla działalności biznesowej w Białorusi promujące podejście w oparciu o prawa człowieka (HRBA)

Cel nr 2: Grupy obywatelskie, białoruskie społeczeństwo i demokratyczna opozycja na emigracji zachowują znaczenie i zdolność do działania



Uwaga! Jeśli kryzys nie zostanie zakończony, w Białorusi może dojść do politycznej i / lub gospodarczej zapaści



Uwaga! Łukaszenka i jego reżim prawdopodobnie będą popełniać błędy, które otworzą nowe możliwości dla zwolenników demokracji i mobilizacji społeczeństwa

Jak osiągnąć cel nr 2?

Międzynarodowe media

- Utrzymywać białoruskie grupy obywatelskie, diasporę i ich działania w centrum uwagi

Darczyńcy na rzecz społeczeństwa obywatelskiego

- Kontynuować wspieranie inicjatyw obywatelskich w Białorusi i aktywistów na emigracji
- Wziąć pod uwagę elastyczne wsparcie finansowe, również w formie kryptowalut
- Wspierać różnorodne białoruskie inicjatywy i unikać akumulacji środków przez jedną z nich, co pozwoliłoby jej kontrolować dystrybucję pieniędzy dla innych białoruskich aktywistów i wprowadziłoby hierarchię w tym względzie – a w konsekwencji doprowadziło do podziałów wśród zwolenników demokracji
- Zachować strategiczną cierpliwość i nie oczekiwać szybkich rezultatów, zważając na trwające w Białorusi represje
- Traktować organizacje emigranckie tak samo, jak gdyby były one organizacjami pozarządowymi w kraju

Białoruska diaspora

- Informować rządy i lokalne środowiska opiniotwórcze o sytuacji w Białorusi przekazując im klarowne dane
- Rozwijać ogólnokrajowe sieci kontaktów
- Zlikwidować podziały w imię wspólnego celu

Think tanki, uniwersytety, instytucje badawcze

- Wspierać badania na temat Białorusi w celu lepszego zrozumienia jej procesów wewnętrznych
- Zaangażować niezależnych białoruskich badaczy i ekspertów, w szczególności tych, których dotknęły represje i wymuszona emigracja

UE, Ukraina, Gruzja

- Zapewnić bezpieczeństwo uchodźcom politycznym, zastraszonym przez białoruskie służby specjalne operujące za granicą. Chronić aktywistów przed ściganiem przez reżim wykorzystujący do tego celu listy Interpolu
- Włączać niezależnych białoruskich przedstawicieli jako doradców, np. w prace programów realizowanych dla Białorusi

MFW, EBOR

- Włączać niezależnych białoruskich przedstawicieli jako doradców, np. w prace programów realizowanych dla Białorusi

Cel nr 3: Rosja jest gotowa do nieformalnych konsultacji z Zachodem w sprawie Białorusi



Uwaga! Rosja może zakłócić proces negocjowania przemian w Białorusi, jeśli tylko stwierdzi, że jakakolwiek zmiana ustrojowa – nawet osiągnięta w drodze negocjacji – jest dla niej ryzykowna



Uwaga! Ostry spór między Rosją i Białorusią może doprowadzić do rozłamów wśród białoruskich elit, co zwiększy gotowość Moskwy do przeprowadzenia kontrolowanej zmiany władzy

Jak osiągnąć cel nr 3?

Niemcy

- Umieścić ograniczenie wsparcia dla Łukaszenki w porządku obrad rozmów dwustronnych między Berlinem i Moskwą

USA

- Podkreślać możliwość wprowadzenia sankcji wtórnych – czyli nakładanych na przedsiębiorstwa, które zdecydowałyby się na współpracę z już obłożonymi sankcjami firmami i osobami prywatnymi w Białorusi. Zdyscyplinowałoby to ich rosyjskich odpowiedników
- Uwzględnić Białoruś w strategicznych rozmowach z Rosją, w ścisłej koordynacji z UE i najważniejszymi państwami członkowskimi

OBWE, Monachijska Konferencja Bezpieczeństwa

- Wykorzystywać platformy, których Rosja jest członkiem, jako kanały rozmów nieformalnych

Eksperti międzynarodowi

- Podnosić, że demokratyczna Białoruś nie będzie nastawiona antyrosyjsko, ani nie odsunie się nagle i radykalnie od Rosji. Odwoływać się do danych z sondaży z kilku ostatnich miesięcy wskazujących, że Białorusini chcą równie dobrych relacji ze wszystkimi swoimi sąsiadami. Badać, czy i jak postrzeganie Rosji przez Białorusinów będzie się zmieniało w funkcji wspierania przez Kreml represji i reżimu Łukaszenki

Zespół redakcyjny

| | |
|---------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Eksperci – Białoruś | Andrei Kazakevich , Instytut Nauk Politycznych „Sfera Polityczna” Anton Radniankou , Think Tank “Centrum Nowych Idei” Katsiaryna Shmatsina , Białoruski Instytut Studiów Strategicznych (BISS) Pavel Slunkin , Europejska Rada Spraw Zagranicznych (ECFR), wcześniej Ministerstwo Spraw Zagranicznych Republiki Białorusi |
| Eksperci – Polska | Adam Reichardt , Kolegium Europy Wschodniej we Wrocławiu Kacper Wanczyk , Uniwersytet Warszawski, wcześniej Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP Agata Wierzbowska-Miazga , ekspertka ds. Białorusi, była badaczka rządowego think tanku w Polsce |
| Eksperci – Niemcy | Fabian Burkhardt , Instytut Nauk Wschodnio- i Południowoeuropej- skich Leibniza w Regensburgu Daniel Krutzinna , niezależny doradca inwestycyjny w Berlinie, były doradca Premiera Republiki Białorusi Maryna Rakhlei , German Marshall Fund of the United States, Berlin Jakob Wöllenstein , Fundacja Konrada Adenauera; Białoruś, Wilno Anonimowy ekspert |
| Metodologia i moderacja | Maria Davydchyk , smart learning academy, Berlin |
| Pomysł, współmoderacja, redakcja | Olga Dryndova , „Sieć dla Białorusi” / Arbeitskreis Belarus (Grupa Robocza ds. Białorusi), DRA e.V., Berlin |

0 projekcie

Ten raport powstał w ramach projektu „**Sieć dla Białorusi**”, wspólnego przedsięwzięcia siedmiu organizacji z Białorusi, Niemiec i Polski: DRA e.V., organizacji "Prawa Człowieka na Białorusi", Społeczności Białoruskiej RAZAM, Kolegium Europy Wschodniej we Wrocławiu, Instytutu Nauk Politycznych „Sfera Polityczna”, Inicjatywy Obywatelskiej „Honest People” i Centrum Białoruskiej Solidarności.

Projekt jest finansowany ze środków Ministerstwa Spraw Zagranicznych Republiki Federalnej Niemiec w ramach programu „Poszerzanie współpracy ze społeczeństwem obywatelskim w krajach Partnerstwa Wschodniego i Rosji” oraz ze środków "German Marshall Fund of the United States".

Skontaktuj się z nami: olga.dryndova@austausch.org

Raport jest dostępny także online: www.ak-belarus.org



Menschenrechte in Belarus e. V.

Правы чалавека ў Беларусі | Human Rights in Belarus | Права чалавека в Беларусі



INSTITUTE OF POLITICAL STUDIES



POLITICAL SPHERE



We współpracy z:



Przy wsparciu finansowym:



Impressum: DRA e.V., Badstrasse 44, 13357 Berlin, Niemcy
Redaktorka: Olga Dryndova. Skład i łamanie: Julia Czwyrzowa
Tłumaczenie: Aleksander Szojda-Pallado
Współpraca: Karolina Szojda, Stanisław Jakubowski